

TARTU ÜLIKOOLI FINANTSIDEST XVII SAJANDIL

H. Piirimäe

Uldajaloo kateeder

Arvukad kirjutised Tartu ülikooli ajaloo XVII saj., vaatamata suurtele erinevustele oma hinnangutes, arvavad üpris üksmeelselt, et ülikooli majanduslik olukord Rootsi võimu perioodil oli halb. Selline hinnang koos mitmete näidetega esineb varieeritud kujul paljudes seni ilmunud teaduslikes uurimustes ja populaarsetes ülevaadetes. Senise käsitluse puuduseks on opereerimine näidetega üksikutest aastatest, samal ajal kui tänapäeva teadus nõuab massiliste andmete esitamist. Seda silmas pidades on käesolevas artiklis püütud kindlaks määrata, kui suured olid igal aastal Rootsi võimude poolt Tartu ülikoolile planeeritud summad ja kui palju ülikool tegelikult kätte sai. Ajaliselt piirub artikkel ülikooli tegevusega Tartus. Arvestamata on jäänud *Academia Gustaviana* viimane tegevusperiood Tallinnas (1656—1665) ja *Academia Gustavo Carolina* tegevus Pärnus (1699—1710). Sisse on aga lülitatud väheuuritud periood, mis haarab 1660-ndate aastate lõpu ja 1670-ndate aastate alguse, kui päevakorras oli ülikooli taasavamine ning selle jaoks eraldati juba riigi eelarvest mõningaid summasid.

Enne, kui asuda arvuliste andmete esitamise juurde, peaksime tegema ekskursi vaatlusaluse küsimuse historiograafiasse.

Meie ülikooli ajaloo seni kõige põhjalikuma käsitluse autor J. V. Petuhhov vaatleb ülikooli tegevust XVII saj. küll väga lühidalt, kuid rõhutab, et selle majanduslik olukord oli väga ebakindel ja summad (средства) ebapiisavad.¹ Põhjusena esitab ta nüüd juba üldtuntuks saanud selgituse, et Ingerimaal asuvate mõisate sissetulekud, mis pidid minema ülikooli ülalpidamiseks, osutusid algusest peale ebakindlaks, rentnikud hilinesid rendi tasumisega, kuid muid ressursse ülikoolil polnud. Kui hiljem valitsus võttis mõisate valitsemise jälle riigi kätte, siis lubas ta teatud tähtjaks maksta ülikoolile ülalpidamiseks ette nähtud summa sularahas

¹ E. В. Петухов. Императорский Юрьевский, бывший Дерптский университет за сто лет его существования (1802—1902). Юрьев, 1902, стр. 56—58.

välja. Seda lubadust pole täiel määral täidetud. Professorite palkasid nimetab J. V. Petuhhov väga kasinaiks (весьма скудные).

Esitatud seletus on Ingerimaa olukorda arvestades kõigiti usutav. Kui vana isuri-ala Ingerimaa nime all Stolbovo rahulepinguga Rootsile läks, ähvardas teda oht muutuda tühjaks maaks. Nimelt võisid 1617. a. sõlmitud Stolbovo rahulepingu kohaselt aadlikud, linnakodanikud ja mungad rännata kahe nädala jooksul Ingerimaalt Venemaale. Talupojad ja külavaimulikud pidid kohale jääma, kuid tegelikult rändasid ka seal elanud vene talupojad suurel hulgal välja,² nii et terved pogostid jäid peaaegu täielikult tühjaks. Kaks aastat pärast Stolbovo rahu sõlmimist kurtis Gustav II Adolf, et tal pole Ingerimaast mingit kasu, sest maa on peaaegu täiesti elaniketa.³ 1628. a. käskis rae-vutsev kuningas üles puua kõik tabatud põgenikud ja ka kõik need, kelle suhtes on kindlaks tehtud põgenemise kavatsus. 1633. a. teatas Liivimaa ja Ingerimaa kindralkuberner, et talupoegade pagemine Venemaale on võtnud rahutukstegeva ulatuse. Pole siis ka midagi imestada, et ülikooli mõisad võisid anda kasinat sissetulekut.

Väga napid ja suuresti erinevad on arvulised andmed, mis varasemas kirjanduses on esitatud *Academia Gustaviana* finantside kohta. H. L. C. Backmeister, ühe kõige varasema ülevaate autor, märgib, et *Academia Gustaviana* ülalpidamiseks oli planeeritud 1333 $\frac{1}{4}$ riigitaalrit⁴ aastas.⁵ C. Schirreni andmeil pidid Ingerimaa mõisad andma ülikoolile 5300 riigitaalrit aastas.⁶ *Academia Gustaviana* asutamise 300. aasta juubeli puhul avaldatud J. Bergmani töös «Ülikool Tartus rootsi ajal» kõneldakse jälle selle õppeasutuse majanduslikest raskustest, kuid arvulises osas esitatakse näitena vaid 1654. a. eelarve,⁷ ilma et oleks püütudki kindlaks teha, kas ja kuivõrd selle järgi toimiti.

² Vene dokumentides hinnati põgenike arvu 50 000 inimesele. Rootsised on ainuüksi nimeliselt üles lugenud ligi 10 000 põgenikku.

(С. С. Гадзяцкий. Борьба русских людей Ижорской земли в XVII в. против иноземного владычества. — Исторические записки, № 16, 1945, стр. 18). Põgenike küsimuse käsitlesest ja lahendusest Vene-Rootsi diplomaatilistes suhetes vt. A. С. Кан. Стокгольмский договор 1649. года. — Скандинавский сборник, I. Таллин, 1956, стр. 102, 108—114.

³ H. Sepp. Bidrag till Ingermandlands historia under 1600-talet. Militär-vägar och kolonisation. «Svio-Estonica», 1934. Tartu, 1934, S. 78.

⁴ Alates 1633. a. 1 riigitaalrit = 1 $\frac{1}{2}$ hõbetaalrit (1 riigitaalrit = 6 marka, 1 hõbetaalrit 4 marka, 1619—1633 1 riigitaalrit = 6 $\frac{1}{2}$ marka).

⁵ H. L. C. Backmeister. Nachrichten von den ehemaligen Universitäten zu Dorpat. — Sammlung der Russischen Geschichte. IX Bd. St. Petersburg, 1764, S. 133.

⁶ C. Schirren. Zur Geschichte der schwedischen Universität in Livland. — Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurland's herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der russischen Ostsee-Provinzen, VII Bd., H. 1. Riga, 1854, S. 13.

⁷ J. Bergman. Universitet i Dorpat under svenska tiden. Gustav II Adolfs sista kulturskapelse. Uppsala och Stockholm, [1932], s. 87—90.

Academia Gustaviana majandusliku olukorra käsitletus võis muutuda konkreetsemaks pärast seda, kui avaldati dokumentide kogumik Tartu ülikooli allikatest.⁸ Väljaande koostaja J. Vasar andis oma sissejuhatavas artiklis ka esimese pikema käsitluse selles küsimuses. Eriti põhjalikult peatus ta ülikooli majanduslikel raskustel aastatel 1635—1638.⁹ Hilisema aja kohta märgib ta küll, et ülikooli majanduslik külg näitas aasta-aastalt paranemist,¹⁰ kuid esitab siiski ka väite, et ülikool oli perioodil 1638—52 oma majanduselus täiesti sõltuv oma mõisate sissetulekutest. Sellest lähtudes teeb autor ka loogilisena tunduva järelduse: «Juhtus olema hea aasta, siis suudeti ka ülikooli eelarvet täielikult katta, halbadel aastatel aga tekkis puudujääk».¹¹ Ilmekas oli pilt ülikooli majanduslikest raskustest pärast seda, kui kuninganna Kristiina laskis 1652. a. pantida ülikooli mõisad.¹² Hiljem on aga eriti armastatud tsiteerida J. Vasara sissejuhatavas artiklis esitatud ning järgnevas publikatsioonis avaldatud Tartu ülikooli professorite kaebust 2. juulist 1655 selle kohta, et nad, vaatamata korduvatele palvetele, ei ole juba $\frac{3}{4}$ aastat palka saanud ning et selle tõttu olevat kaks professorit juba ära sõitnud ja ka teised olevat valmis ära minema.¹³ Ka stipendiaadid olevat suurelt osalt laiali sõitnud.

Kõige väärtuslikuma osa sellest publikatsioonist moodustavad aga väljaande viimases osas esitatud dokumendid ülikooli majandusliku olukorra kohta. Nende seas on ka 1632. ja 1654. a. eelarved, aruanded ülikooli mõisate tuludest ja kuludest 1637., 1647. ja 1650. a. ning ülikooli kassaaruanded 1648. ja 1651. a. kohta. Kahjuks on need aga senistes käsitlustes ülikooli ajaloo kohta jäänud kasutamata.

Nõukogude Eesti ajalooteaduses on kõige põhjalikum ülevaade *Academia Gustaviana* tegevusest antud R. Kenkmaa ja L. Eringsoni artiklis.¹⁴ Artikli autorite teeneks on see, et pärast biokeemik E. Martinsoni poolt esitatud ja mitmete ajaloolaste poolt aktsepteeritud eitavat suhtumist ülikooli olemasolusse Tartus XVII saj. vaatlevad nad *Academia Gustaviana*'t jälle kui kõrgemat õppeasu-

⁸ Tartu ülikooli ajaloo allikaid. I *Academia Gustaviana* a) ürikuid ja dokumente. Tartu ülikooli ülesandel koostanud ja sissejuhatusega varustanud Juhan Vasar. Quellen zur Geschichte der Universität Tartu (Dorpat). I *Academia Gustaviana* a) Urkunden und Dokumente. Im Auftrage der Universität Tartu herausgegeben und mit einer Einleitung versehen von Juhan Vasar. Tartu, 1932.

⁹ J. Vasar. Sissejuhatus. Tartu *Academia Gustaviana* kuni 1656. — Tartu ülikooli ajaloo allikad, lk. XXXII—XL.

¹⁰ Samas, lk. XLIII.

¹¹ Samas, lk. XLII.

¹² Samas, lk. XLIV—XLVII.

¹³ Samas, lk. XLVII, 217—219.

¹⁴ Р. Кенкмаа, Л. Эрингсон. Из истории *Academia Gustaviana* в Тарту (1632—1656). — Скандинавский сборник II. Таллин 1957, стр. 137—175, 300, 317.

tust, hindavad tema tegevust humanismi ideede levitajana ning ta panust teaduse, ajaloo ja kultuuriloo seisukohalt. Püüdes aga vältida Rootsi võimu perioodil tegutsenud ülikooli tegevuse idealiseerimist, on nad *Academia Gustaviana* majandusliku olukorra käsitluses rõhutanud eriti selle finantsraskusi.¹⁵ Tunnistades küll majandusliku olukorra mõningat paranemist pärast 1638. a., väidetakse, et nagu varemgi, ei jätkunud krooniliselt raha professorite palkade väljamaksmiseks.¹⁶ Ka professorite tegevust käsitledes märgitakse, et nende majanduslik olukord oli äärmiselt ebakindel.¹⁷

Tunduvalt kasinamad on andmed *Academia Gustavo-Carolina* majanduslikust olukorrast. H. L. C. Backmeister esitab selle õppeasutuse eelarve üldsumma suuruseks ilma aastaarvu märkimata 9000 hõbetaalrit aastas.¹⁸ Sama autor esitab ka ülikooli eelarved aastatel 1667—1669,¹⁹ kui oli kavas ülikooli uuesti avamine. Kõige põhjalikum käsitlus selle kõrgema õppeasutuse tegevusest on ilmunud Georg v. Rauchi sulest.²⁰ Oma enam kui 450-leheküljelises monograafias peatub ta aga *Academia Gustavo-Carolina* finantsidel vägagi põgusalt. Ta märgib, et see ülikool sai Tartu perioodil ümmarguselt 8600—9000 riigitaalrit²¹ aastas. Autor annab ülevaate ka professorite kõrvalsissetulekutest.

Kogu seni avaldatud materjal on hoolikalt kokku kogutud ja süstemaatiliselt esitatud meie ülikooli ajaloo uurimisele spetsialiseerunud L. Eringsoni artiklis *Academia Gustavo-Carolina* ajaloost.²² On toodud andmed professorite palkade suurusest koosseisude nimekirja järgi, nende kõrvalameteist, üliõpilaste stipendiumide suurusest ja stipendiaatide arvust.²³ Autor väidab, et professorite palkade tõus, 1638. aastaga võrreldes, ei tähenda sugugi mitte ülikooli materiaalse olukorra paranemist.²⁴ Kui palju ülikooli professorid, üliõpilased ja ametnikud tegelikult palka kätte said, seda pole olnud võimalik seni käibel olnud materjalide alusel kindlaks teha.

Võimalusi täiendavate ning seejuures senisest arvukamate ja täpsemate andmete esitamiseks Tartu ülikooli finantside kohta XVII saj. pakub seni selles küsimuses kasutamata jäänud allikate

¹⁵ P. Кенкмаа, Л. Эрингсон. Op. cit., стр. 149—151, 170—171.

¹⁶ Samas, lk. 151.

¹⁷ Samas, lk. 170.

¹⁸ H. L. C. Backmeister. Op. cit., S. 200.

¹⁹ Samas, lk. 194—199.

²⁰ G. v. Rauch. Die Universität Dorpat und das Eindringen der frühen Aufklärung in Livland 1690—1710. Essen, 1943.

²¹ 1 riigitaalri võrdus sel ajal 2 hõbetaalriga.

²² Л. Эрингсон. Из истории Академии Gustavo-Carolina (1690—1710). — Складинавский сборник, VII, Таллин, 1963, стр. 184—218.

²³ Л. Эрингсон. Op. cit., стр. 189, 199—202.

²⁴ Samas, lk. 200.

liik — Liivimaa XVII saj. arveraamatud.²⁵ Nendest pakuvad nii antud küsimuses kui ka paljude teiste probleemide kohta rohkesti materjali iga aasta kohta peetud pearaamatud ja žurnaalid, kuhu on sisse kantud kõik Rootsi riigi sissetulekud ja väljaminekud Liivimaal. Kahjuks puuduvad pearaamatud aastate 1634, 1635, 1637, 1643, 1654, 1655 ja 1657 kohta ning sajandi lõpust alates 1697. a. Nendele lünkadele vaatamata saame sellest allikateliigist arvulisi andmeid küllalt paljude aastate kohta, nii et see lubab jälgida ülikoolile tehtud kulutuste dünaamikat, eraldada eri perioode ja teha üldistusi. Pealegi on võimalik 1635. a. andmeid taastada säilinud žurnaali järgi. Olukorra üle 1637., 1655. ja 1657. a. on võimalik otsustada neile aastatele järgnevate aastate arveraamatute järgi, kuna seal leiduvad ka eelmiste aastate bilansid.

Nimetatud arveraamatutes leiduvad andmed on suure usaldusväärsusega, kuid samas tuleb aga hoolikalt vahet teha, missugused arvud näitavad planeeritud, missugused aga tegelikult välja makstud summasid. Esialgusel vaatlusel tundub olevat väga ahvatlev kasutada iga aasta pearaamatutes leiduvat nn. kapitaalarvestust (Capital Räkning, Kongl. May. och Cronones Capital), kus on loetletud riigi kõik tulud ja kulud Liivimaa provintsis. Tegelikult sisaldavad need aga summasid, mis vastaval aastal olid ülikoolile ette nähtud. Enamikus raamatutest ei näita tegelikku olukorda ka ülikooli konto.

Kui tahame kindlaks teha tegelikku olukorda, tuleb eraldi läbi vaadata kõigi õppejõudude, teenistujate jt. kontod ning summearvud seal leiduvad andmed palkade ja muude summade väljamaksmise, võlgade jms. kohta. Kirjeldatud menetlus on küll mõnevõrra aeganõudev, kuid annab meie käsutusse massilised andmed ülikooli majandusliku olukorra kohta.

Pearaamatutest saadud andmete õigsust võimaldavad kontrollida veel žurnaalid, kust nähtub ka makstud palkade koostis (raha, vili, humalad jms.). Samuti saame sealt andmeid selle kohta, mida ja kui palju sai ülikool oma Ingerimaal asuvatest mõisatest.

Mõningate aastate kohta, eriti perioodi algul, on võimalik kasutada ka ülikooli enda arveid, mis asuvad praegu TRÜ Teadusliku Raamatukogu käsikirjade osakonnas.²⁶ Nende aastate võrdlus, kus on olemas nii kubermanguvalitsuse kui ka ülikooli materjalid, näitab väikesi erinevusi. Selle põhjuseks on ilmselt väljamaksmise aeg. Kubermanguvalitsuses algas uus majandusaasta 1. jaan., ülikoolis 1. sept. Üksikutel juhtudel tingis erinevus ka see, et mõni professor sai palka otseselt rentei kaudu.

²⁵ Leiduvad ENSV Riiklikus Ajaloo Keskarhiivis (edaspidi: ENSV RAKA) fondis «Liivimaa rootsiaegne kindralkuberner» (f. 278).

²⁶ TRÜ Teaduslik Raamatukogu. Käsikirjade osakond, Mscr. 227°.

Igal juhul ei saa ülikooli kassa arvetes olevad summad olla tegelikkusest suuremad, sest kõigi aastate kohta on säilinud ka kvii- tungid raha vastuvõtmise kohta.

Asudes eelnimetatud allikate baasil uurima Tartu ülikooli finantsolukorda XVII saj., peatume kõigepealt *Academia Gustaviana* sissetulekutel. Andmed selle kõrgema õppeasutuse tegevuseks planeeritud ja tegelikult kulutatud summadest on esitatud tabelis 1. Planeeritud summade juures on tehtud vahet ja esitatud kahe eri lahtrina: 1) summad, mis olid ülikoolile vajalikud, kindlaks määratud staatide (koosseisude nimekirja) järgi ja 2) summad, mis planeeriti igaks aastaks eraldi, tegelikke vajadusi ja võimalusi arvestades. Esialgu toimuski planeerimine viimati mainitu alusel ning alles 1642. a. alates kanti sisse ka kuninga poolt ülikooli eelarvena kindlaks määratud summa, mille põhjal oli koostatud ka ülikooli koosseisude nimekirja.

Academia Gustaviana eelarve oli Gustav II Adolphi poolt kindlaks määratud juba 6. juunil 1631. a., siis kui kuningas alles kavatses akadeemilist gümnaasiumi ülikooliks muuta. Väljaminekute üldsummaks pidi olema 16 000 vasktaalrit²⁷ aastas ning need pidi kaetama Kaporje lääni rendist.²⁸ Tabelist 1 selgub, et tegelikult planeeriti ülikoolile ta tegevuse esimesel aastakümnel enamasti ikka veidi vähem. Põhjuseks oli asjaolu, et ülikooli koosseis polnud täielik. 1632. aastaks koostatud eelarves oli ette nähtud 13 professorit, kellest mõned pidid olema veel mitme aine õppejõud.²⁹ Tegelikult oli 1632. a. ametis 8 professorit, kellele maksti palka ajavahemiku eest 1. sept. 1631.—1. sept. 1632. Lisaks sellele sai esimene teoloogiaprofessor Johannes Virginius tagantjärele palka ka 1631. a. juuli ja augusti eest.³⁰ Professorite palgade suurus oli erinev. Näiteks teoloog Johannes Virginius sai 1000 vasktaalrit aastas; meditsiiniprofessor Johannes Raicus, kes oli ühtlasi olnud ka gümnaasiumi rektoriks, sai aastas 800 vasktaalrit; loogika professor Michael Johannis, kes oli ühtlasi ülikooli juures töötava triviaalkooli rektoriks, sai mõlema ameti eest kokku 900 vasktaalrit; ajaloo professor Fr. Meniuse aastatasu oli ainult 500 vasktaalrit; ülejäänud neli professorit (teine teoloog, matemaatika, kõnekunsti ja juura professorid) said igaüks 700 vasktaalrit aastas.³¹ Lisaks sellele oli palgasaajate seas veel kaks

²⁷ Nagu selgub Liivimaa 1632. ja 1633. a. pearaamatuid, oli vask- ja hõbetaalri kurss neil aastail: 1 hõbetaaler = 2 vasktaalrit, mille alusel on hõbetaalriteks ümber arvestatud ka kõik nende aastate arveraamatuid leiduvad rahasummad.

²⁸ Tartu ülikooli ajaloo allikaid. Dok. Nr. 8, lk. 17.

²⁹ Tartu ülikooli ajaloo allikaid, lk. 161—162. Nagu juba J. Vasar oma märkuses on sellele tähelepanu juhtinud, oleks kõigi professorite, triviaalkooli õpetajate ja ametnike palgad ning üliõpilaste ühiskoitlustamine nõudnud selle eelarve järgi 16 420 vasktaalrit, seega rohkem kui oli kuninga poolt lubatud.

³⁰ ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII—1, l. 66.

³¹ Samas, l. 66—68, 76.

triviaalkooli õpetajat (konrektorit), kellest üks pidi saama 300, teine 250 vasktaalrit aastas.³² Suhteliselt suur summa (3562 vasktaalrit 16 ööri) planeeriti trükikoja ostmiseks.³³ Seevastu polnud koosseisus kvestorit, trükikoja prokuraatorit, notarit, pedelli ega famulust, kes olid ette nähtud esialgses eelarves³⁴ ning sisse polnud võetud ka raamatukogule lubatud 200 vasktaalrit.

1633. a. planeeriti ülikoolile kulutusi isegi veidi rohkem, kui staatide järgi oli ette nähtud. Ametis oli juba 12 professorit, neist astronoom küll ainult $\frac{1}{2}$ kohaga (250 vasktaalrit aastas).³⁵ Peale tema oli juurde tulnud veel teine meedik (700 vasktaalrit), kreeka keele professor ja heebrea keele professor (mõlemad palgaga 500 vasktaalrit).³⁶ Eelmise aasta koosseisulistest kohtades olid toimunud vaid väikesed muudatused. Raicuse järgi uueks meditsiiniprofessoriks saanud Johannes Below sai 700 vasktaalrit aastas (Raicus sai 800), 100 vasktaalri võrra oli aga tõstetud õigusteaduse professori Henricus Heini palka. Kõnekunsti professor pidi õpetama endise palga eest ka poeesiat, eetika professorit nimetati nüüd loogika ja eetika professoriks.

Triviaalkooli uueks rektoriks oli kreeka keele professor Petrus Gotschenius, kes selle ameti eest sai lisaks oma tavalisele palgale 400 vasktaalrit aastas.³⁷ Tõstetud oli ka kooli konrektorite palku. Üks neist sai nüüd 325, teine 300 hõbetaalrit aastas.³⁸

1633. a. oli ülikooli ametnikest teenistuses kvestor, trükikoja prokuraator ja pedell.³⁹ Tegelikul palgamaksmisel võeti arvesse ka üliõpilaste ühistoilitustamisega (kommuniteet) tegelev «toidu-meister» (spisemestare) Onompry Kyry, kes on samaaegselt ka vene keele tõlk, ning palka arvestati ka Ingerimaa raamatupidajale.⁴⁰

Järgnevatel aastatel (kuni 1642. a.) pidi ülikool saama igal aastal summa, mis kõikus 7000 ja 8000 hõbetaalri vahel,⁴¹ olles seega veidi väiksem esialgu ette nähtust. Küll on aga kindlaks kujunenud üliõpilastele määratud summa, mis kulutati stipendiumide maksmiseks. Alates 1639. a. määrati selleks otstarbeks

³² ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-1, l. 69.

³³ Samas, l. 3 p.

³⁴ Tartu ülikooli ajaloo allikaid, lk. 162.

³⁵ ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII—2, l. 36.

³⁶ Samas, l. 3 p. 35, 36. Viimane neist polnud ametis olnud veel tervet aastat.

³⁷ Samas.

³⁸ Samas, l. 37.

³⁹ Samas, 3 p.

⁴⁰ Samas, l. 38; s.-ü. XXII—3, l. 141 p.

⁴¹ Üleminek hõbetaalritele palga arvestuses ei ole tingitud professorite palga reguleerimise vajadusest, nagu arvavad R. Kenkmaa ja L. Eringson (P. Кенкмаа, Л. Эрингсон. Из истории Academia Gustaviana..., стр. 170—171). Üleminek hõbe- ehk arvestustaalrile toimus Liivimaa kõigi sisse- ja väljaminekute juures. See ei toonud kaasa mitte mingeid muutusi palkade suuruses.

Kulutused *Academia Gustaviana*'le (hõbetaalrites)

Aas- tad	Planeeritud		Tegelikult makstud					
	staatide järgi	tegeli- kult	õppe- jõudude palgad	ametnike palgad	üliõpi- lastele	raa- matu- ko- gule	muud	kokku
	a	b	c	d	e	f	g	h
1632	8 000	7 392	3 333	—	2 110	—	1 949	7 392
1633	8 000	8 356	4 334	389	3 474	—	394	8 591
1634	8 000	?	3 830	361	4 189 ⁴²	—	105	8 485
1635	8 000	?	3 994	350	2 950	—	—	7 294 ⁴³
1636		7 536	3 945	231	2 420	—	—	5 596
1638		7 516	5 701	1 251	4 243	—	—	11 195
1639		7 528	4 531	1 442	2 800	150	858	9 788
1640		7 990	3 100	585	2 800	150	2 513	9 149
1642	8 000	6 725	3 325	600	2 800	—	—	6 725 ⁴⁴
1644	8 000	8 000	4 450	600	2 800	150	—	8 000
1645	8 000	8 000	3 100	600	2 800	150	350	8 000
1646	8 000	8 000	4 450	600	2 800	150	—	8 000
1647	8 000	8 000	4 150	600	2 800	150	300	8 000
1648	8 000	8 000	4 450	600	2 800	150	—	8 000
1649	8 000	8 000	4 450	600	2 800	150	—	8 000
1650	6 950	8 879	3 650	600	2 800	—	1 929	8 879
1651	8 000	8 000	4 450	600	2 800	150	—	8 000
1652	8 000	9 656	5 706	1 000	2 800	150	—	9 656
1653	8 000	8 000		4 564	2 800	—	—	7 364
1656	8 900	8 900	202	—	—	—	—	202
1658	8 900	8 900	1 500	—	—	—	—	1 500

2 800 hõbetaalrit aastas, millest maksti stipendiumi 80 üliõpilasele.⁴⁵

Alates 1642. a. planeeriti ülikoolile igal aastal vähemalt 8 000 hõbetaalrit aastas, mille alusel muutus kindlaks ka õppejõudude ja ametnike koosseis. Põhiosa kuludest moodustasid ootuspäraselt

⁴² Üliõpilastele ühistoitlustamiseks on raha kulutatud veidi pikema aja kui aasta jooksul (1. sept. 1633.—1. jaan. 1635.). Edaspidi on kommuniteedi arved olnud 1. jaan.—1. jaan., teistel 1. sept.—1. sept.

⁴³ Liivimaa kindralkubermangu žurnaali järgi arvestades saame veidi vähem — 7 089 hõbetaalrit. Erinevus on ilmselt tingitud sellest, et kubermanguvalitsuse arvestus algas uue aasta 1. jaanuariga, ülikooli kassas (välja arvatud üliõpilaste toitlustamine) 1. septembriga.

⁴⁴ Ülikooli kassa arvestuses on makstud 6 650 hõbetaalrit, kuid arvestamata on 75 hõbetaalrit, mis professor Johannes Erici sai vahetult Riias (ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII—12, l. 68 o., 73).

⁴⁵ Stipendium jagunes suuruse järgi 4 klassi (20, 30, 40 ja 50 hõbetaalrit aastas), igas sellises suuruses stipendiumi saajaid oli 20 (ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-8, l. 38).

professorite palgad.⁴⁶ Üldse oli koosseisus 11 professorit, kellest kõige suurem palk oli esimesel teoloogia professoril (Andreas Virginius). Ta sai 500 hõbetaalrit aastas. Tavaline professori palk oli 400 hõbetaalrit aastas ning see oli ette nähtud 7 professorile (esimestele juura, loogika ja eetika, astronoomia ja füüsika, heebre-rea ja kreeka keele, ajaloo ja poliitika, kõnekunsti ja poeesia ning geomeetria ja aritmeetika professoritele). Nendest vähem sai teine teoloog (350 hõbetaalrit), teine jurist (300 hõbetaalrit) ja meditsiiniprofessor (Johannes Below, 350 hõbetaalrit). Lisaks professoritele maksti palka ka ülikooli juures tegutseva triviaalkooli õpetajale (Lector Scholae), kes sai 150 hõbetaalrit aastas.

Ülikooli ametnikest oli koosseisus sekretär (50 hõbetaalrit), kvestor (150 hõbetaalrit), valitseja (300 hõbetaalrit)⁴⁷, raamatu-trükkal (50 hõbetaalrit) ja 2 pedelli (à 25 hõbetaalrit). Raamatukogule oli planeeritud 150 hõbetaalrit ja üliõpilaste stipendiumideks endiselt 2 800 hõbetaalrit.

Tegelikult planeeriti 1642. a. küll 1275 hõbetaalrit vähem kui koosseisude järgi oli ette nähtud, sest täitmata olid ajaloo ja poliitika ning geomeetria ja aritmeetika professorite kohad, kooli lektori koht (kadus järgnevalt koos triviaalkooli likvideerimisega) ning 1. juulist ka teise teoloogi koht. Kokkuhoiu arvele kirjutati ka raamatukogule ettenähtud summa.

Järgnevatel aastatel enam sellist vähendamist ette ei võetud. Kui mõni koht oli vakantne, kasutati vastav palk muuks otstarbeks.

Ülikoolile määratud summasid suurendati ja ta majanduslikku olukorda püüti mõneti parandada kuninganna Kristiina resolutsiooniga 16. juulist 1650. a. Selle dokumendi esimeses osas määrati ametisse teoloogia fakulteedis 1 adjunkt palgaga 150 hõbetaalrit aastas ja filosoofia fakulteedis 2 adjunkti, kumbki sai 100 hõbetaalrit aastas.⁴⁸ Majandusliku olukorra parandamiseks lubati ülikooli käsutusse jätta mõisate sissetulekute ülejäägid, määrati 1000 hõbetaalrit ülikooli hoonete remondiks ja trükikoja tarbeks ning professoritel lubati oma tarbeks õlut pruulida.⁴⁹ Tegelikult jäi ülikoolile staatide järgi ette nähtud väljaminekute suuruseks endiselt 8 000 hõbetaalrit aastas (1650. a. koguni vähem), kuid samal 1650. a. lubati siiski kanda ülikooli eelarvesse ka 1647. ja 1648. a. ülejäägid.⁵⁰ Ka 1652. a. lubati professoritel lisaks staatides ette nähtud 8 000 hõbetaalrile omavahel ära jagada 1655 hõbetaalrit 29 ööri.⁵¹

⁴⁶ ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-12, l. 30.

⁴⁷ Hiljem oli sama palga eest ametis 2 valitsejat (à 150 hõbetaalrit) (ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-14, l. 19).

⁴⁸ ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-19, l. 173 p.

⁴⁹ Samas, l. 273 p. 274.

⁵⁰ Samas, l. 15, 174.

⁵¹ Samas, s.-ü. XXII-21, l. 18.

Alles 1656. a. tõsteti Academia Gustavianale ette nähtud summa 8 900 hõbetaalrile, kuid tegelikult kolis ülikool samal aastal seoses Vene-Rootsi sõjaga Tallinna ning sellega langes ära vajadus anda talle ülalpidamiseks vajalikke summasid Liivimaa sissetulekutest. Ilmselt peeti seda lahkumist esialgu siiski ajutiseks, sest veel 1658. a. olid ülikooli staadid Liivimaa väljaminekute nimekirjas arvel.

Jälgides tabelis 1 ülikooli tegelikke väljaminekuid, näeme, et põhiosa sellest moodustasid õppejõudude palgad. Nende üldsummas esineb teatud kõikumisi, mida ainult üksikutel aastatel põhjustasid võlgnevused ja võlga jäänud palkade maksmine tagant järele. Rohkem on mõju avaldanud asjaolu, et mitte alati polnud kõik kohad täidetud.

Professorite palkade arvel kaeti tavaliselt ka mitmesugused erakorralised väljaminekud, mille jaoks polnud mitte mingisuguseid summasid ette nähtud. Kui 1639. a. oli vaja maksta ülikooli trükikoja maja eest, võeti teise teoloogi palk (350 hõbetaalrit) geomeetria ja aritmeetika professori palk (400 hõbetaalrit) ning ajaloo professori palgast 107 hõbetaalrit 24 ööri.⁵² Kui järgmisel aastal vajati raha akadeemia maja ehitamiseks, võeti astronoomia ja füüsika professori palgast $\frac{3}{4}$ (300 hõbetaalrit), geomeetria ja aritmeetika ning ajaloo ja poliitika professorite täispalgad (ä 400 hõbetaalrit), kreeka keele professori palgast 100 hõbetaalrit ning valitseja palgast 21 hõbetaalrit.⁵³ Kõik need kohad on olnud kas tervikuna või mõne kuu jooksul vakantsed.⁵⁴ Kui 1645. a. jäi vakantseks meedikukoht, kulutati palgaks ette nähtud 350 hõbetaalrit ülikooli ehituseks.⁵⁵

Ametnike palkadeks kulutatud summa on olnud kõikuv perioodi algul. 1639. a. tõusid väljaminekud ametnikele juba ligi 1 500 hõbetaalrile. Alates 1642. a. kujunes ülikooli ametnike palkade summa täiesti kindlaks — 600 hõbetaalrit aastas. See summa on täielikult välja makstud, nagu ka 1652. a., kui ametnike palgad tõusid 1000 hõbetaalrile aastas. Täielikult said üliõpilased kätte ka oma stipendiumi.

Raamatukogule kulutati 150 hõbetaalrit aastas, kuigi mitte päris regulaarselt.

Muude kulutuste alla kantud summadest on suurimaks trükikoja ostmine 1632. a. (3562 vasktaalrit 16 ööri).⁵⁶ Ka 1639. a. on makstud trükikoja maja eest.⁵⁷ 1633. a. maksti Liivimaa «erakorraliste kulude» nime all ülikooli maja eest 472 vasktaalrit 16 ööri, suure kahhelahju tegemise eest 56 vasktaalrit, akende

⁵² ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-8, l. 1 p. 37.

⁵³ ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-10, l. 23 p.

⁵⁴ Samas, l. 60.

⁵⁵ Samas, s.-ü. XXII-14, l. 19.

⁵⁶ Samas, s.-ü. XXII-1, l. 3 p., 134.

⁵⁷ Samas, s.-ü. XXII-8, l. 1 p., 37.

klaasimise eest 39 vasktaalrit 20 ööri ning lisaks sellele osteti rauda ülikooli vangla ukse ja ülikooli maja akende jaoks.⁵⁸ 1640. a. läks suur summa ülikooli maja ehitamiseks. Täiendava sularaha saamiseks anti Narva renteisse 514⁷/₈ tündrit otri (1158 hõbetaalri eest).⁵⁹ Ka mitmel teisel aastal on tehtud kulutusi ülikoolihoone ehitamiseks.⁶⁰

Võrreldes kulutusi ülikoolile tervikuna (tabel 1, lahter «h») talle staatide järgi ette nähtud summadega, näeme, et asutamisaastal sai ülikool vaid veidi vähem talle kuninga poolt lubatud summast. Järgmisel paaril aastal saadi küll üle 8000 hõbetaalri, kuid veidi vähem selle aasta suurendatud eelarvest. Raskused ülikooli õppejõududele ja ametnikele palkade maksmisel tekkisid ilmselt 1630. aastate keskpaiku. Kuigi 1635. a. kulutati üle 7000 hõbetaalri, jäadi võlgu — 2832 hõbetaalrit 25 ööri (1955 riigitaalrit 1 öör),⁶¹ 1636. a. tõusis võlg juba 5301 hõbetaalrini (3533 riigitaalrit 34 ööri)⁶² ning 1637. a. koguni 5876 hõbetaalrini (3917 riigitaalrit).⁶³

Selline raske olukord ei kestnud aga kaua. Juba 1638. a. suudeti suurem osa tekkinud võlast ära maksta, nii et võlgu jäi 1351 hõbetaalrit (901 riigitaalrit 43 ööri).⁶⁴ 1639. a. maksti kinni kõik palgavõlad ning ülikooli kassasse jäi juba 104 hõbetaalrit tagavaraks.⁶⁵ Alates 1644. a. sai ülikool ja vastavalt sellele ka õppejõud, üliõpilased ja ametnikud igal aastal tasu täpselt staatide järgi, kusjuures mõnel aastal oli, suuremaid sissetulekuid arvestades, ette nähtud summat isegi veidi suurendatud. Puudujääk tekkis uuesti 1653. a., kuid see polnud kuigi suur — 635 hõbetaalrit 27 ööri.⁶⁶ Raamatupidamises kaeti see aga väga omapärasel viisil — vili arvestati natuke kõrgema hinnaga kui tavaline riigihind ja nii ei jäänud riik sellel aastal akadeemiale isegi mitte võlgu.⁶⁷ Igal juhul ei saa aga ka sel aastal kõnelda akadeemia katastroofilisest olukorrast.

Kahjuks pole säilinud pearaamatuid ega žurnaale aastatest 1654—1655. 1656. a. oli juba hoopis erakorraline. *Academia Gustaviana* lahkus Tartust, palka maksti ainult kahele õppejõule ja sedagi osaliselt. Viimast korda maksti *Academia Gustaviana* professoritele Liivimaa arvel palka 1658. aastal. Professor Gabriel

⁵⁸ ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-3, l. 42, 6, 52 p.

⁵⁹ Samas, s.-ü. XXII-10, l. 60 ;s.-ü. XX-11, l. 95

⁶⁰ Samas, s.-ü. XXII-14, l. 19; s.-ü. XXII-16, l. 126.

⁶¹ ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-5, l. 18 p.

⁶² Samas, l. 36.

⁶³ Samas, s.-ü. XXII-7, l. 1 p.

⁶⁴ Samas, l. 94; s.-ü. XXII-8, l. 1 p.

⁶⁵ Samas, l. 33 p., 38, 39.

⁶⁶ ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-22, l. 152 p.

⁶⁷ Tegelikult sai ülikool muidugi vähem ja see on ka tabelis I arvesse võetud.

Helfringh sai 1200 ja professor Georgius Preussius 300 hõbetaalrit.⁶⁸

Siiski selgub, et raskused palga maksmisega on alanud juba enne sõda. Kui 1653. a. välditi veel võlgnevusi palkade tegeliku vähendamisega (vilja hinna tõstmine), siis järgnevail aastail see enam ei õnnestunud. Pärast 1655. a. oli riik *Academia Gustaviana*'le võlgu jäänud juba 9022 hõbetaalrit 16 ööri,⁶⁹ s. o. rohkem kui terve aasta eelarve. Et ka 1656. a. palgad jäid peaaegu täielikult maksmata, tõusis võlasumma juba 17 669 hõbetaalri 28 ööri.⁷⁰

Majanduslikke raskusi 1656. a. võiks selgitada sõjaaja eriolukorraga, kuid nagu nägime, oli ülikooli majanduslik olukord katastroofiline juba 1655. a. Selle põhjusi on õigesti nähtud Ingerimaal asuvate ülikooli mõisate pantimises, kuid väidetud raskusi varasematel aastatel selgitati ülikooli mõisate viletsa majandusliku olukorra ja nende halva valitsemisega ülikooli poolt. Tegelikult tuleb ka selles küsimuses hoiduda ennatlikest järeldustest, mis on tehtud Ingerimaa 1620-ndate aastate olukorra alusel ja loogilisest mõttekäigust eeldusel, et akadeemiline asutus ei suuda olla hea mõisate hooldaja. Arvati, et eeskujulikku valitsemist takistas ka kaugus.

Uurides Liivimaa arveraamatute järgi Tartu ülikoolile kulutatud summade päritolu, selgub kõigepealt, et ülikoolile kinnitatud mõisad polnud paljudel aastatel kaugeltki mitte ainukeseks tuluallikaks. Vastavalt Gustav Adolfi korraldusele määras Liivimaa, Ingerimaa ja Käkisalmi kindralkuberner Johan Skytte juba 4. märtsil 1633. a. kindlaks Ingerimaal Kaporje läänis asuvad külad, mis pidid andma ülikoolile lubatud 16 000 vasktaalrit.⁷¹ Kaporje asehalduril kästi vastavad tulud sisse nõuda ja õigeaegselt ülikoolile üle anda. Tegelikult selgub, et Kaporje asehaldur Bogislaus Rosenil olid juba 1632. a. arvel «ülikooli mõisad», mis andsid sissetulekut 29 586 vasktaalrit.⁷² Võib oletada, et tegemist on mingi provisoorse või esialgse mitteametliku jaotusega, millest saadud tulu oli tunduvalt suurem ülikooli vajaduseks ette nähtud summast. Tegelikult on ka enamused 1632. a. ülikooli väljaminekuteks kulutatud summadest tulud saadud Bogislaus Roseni käest.⁷³ Sellele lisaks on väiksem osa tulnud aga ka Tartu renteist.⁷⁴

⁶⁸ ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-24, l. 185 p.

⁶⁹ Samas, s.-ü. XXII-23, l. 22.

⁷⁰ Samas, l. 21 p.

⁷¹ Tartu ülikooli ajaloo allikaid. Dok. Nr. 20, lk. 74—76. Külade nimekiri on toodud lk. 75.

⁷² ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-1, l. 17, 22 p.

⁷³ Samas, l. 30 p. 31.

⁷⁴ Samas, l. 3 p. 70.

1633. a. pole enam ülikooli mõisaid eraldi nimetatud, kuid enamus ülikooli väljaminekute katteks makstud summadest on saadud tiisiki sularahana jälle Kaporje renteist.⁷⁵ Seega kaeti ülikooli töötajate palgad ja muud väljaminekud esialgu lihtsalt riigikassast, kusjuures selle allika kindlaks määramine vastas riigimajanduse üldisele süsteemile, mille järgi iga väljamineku katteks oli määratud teatud sissetulekuallikas. Tegelikult on ka Ingerimaal ülikoolile lubatud külade üleandmine veninud.⁷⁶ Kuninganna Kristiina eestkostevalitsuse resolutsiooniga 8. maist 1635. a. lubati Academia ülalpidamiseks 5333 $\frac{1}{3}$ riigitaalri (8000 hõbetaalri, 16 000 vasktaalri) suuruses kindlaid sissetulekuid.⁷⁷ Alles 9. mail 1635. a. andis Kristiina eestkostevalitsus kindralkuberner Bengt Oxenstiernale korralduse, et see eraldaks ülikoolile Samoiski ja Radzinski pogostis osa, mis annab 16 000 vasktaalrit renti ning laseks seda akadeemia enda rentmeistril valit-
seda.⁷⁸

Prof. J. Belowi palvekirjast 5. okt. 1637. a. selgub, et ülikoolile antud külad olevat hinnatud 40 aastat tagasi ja ei andvat nüüd seetõttu mitte üle 8000 vasktaalri aastas.⁷⁹ Seetõttu palub ülikool kinnistada talle täielikult need kaks pogosti kõigi oma tuludega ja nii kaua kui ülikooli mõisad veel täit 16 000 vasktaalrit välja ei anna, maksta lisa riigikassast.

Lõpuks otsustas Kristiina eestkostevalitsus 10. jaan. 1638. a. kindlustada ülikoolile nende Ingerimaa pogostide tuludest kindel rahasumma.⁸⁰ Kui sealsetest tuludest puudus tuleb, makstakse see muudest allikatest, võimalik ülejääk aga läheb riigi heaks.

Et ülikool pommitas valitsust üha uute palvekirjadega, tühistati juba 20. aug. 1638. a. sama aasta jaanuaris langetatud otsus. Ülikoolile kinnistati jälle endisõd külad Ingerimaal, nende valitsemine läks täielikult ülikooli kätte.⁸¹ Igal aastal peab ülikool aga esitama Tartus oma arved, kus on kirjas ka maade parandamine ja tühjade maade kasutusele võtmine. Kui siis ilmneb, et akadeemia vajab oma koosseisude jaoks rohkem kui Ingerimaalt saadud, peab selle eest hoolt kandma Liivimaa kindralkuberner.

Selle resolutsiooni järgi ongi järgnevalt toimitud. Ülikoolil oli Ingerimaal ametis oma valitseja (hiljem koguni kaks), ta tegevust käisid kohapeal kontrollimas professorid. Ülikoolil oli tiisiki õigus nõuda endale lisisissetulekuid ka muudest allikatest.

Olles nii palju juttu teinud ülikooli mõisatest (küladest), huvi-

⁷⁵ ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-2, l. 37 p. 38; s.-ü. XXII-3, 86 p., 122 p.

⁷⁶ Vt. lähemalt J. Vasar. Sissejuhatus. Academia Gustaviana... lk. XXXII—XXXVI.

⁷⁷ Tartu ülikooli ajaloo allikaid. Dok. Nr. 22, lk. 82.

⁷⁸ Samas, Dok. Nr. 23, lk. 84.

⁷⁹ Samas, Dok. Nr. 24, lk. 89.

⁸⁰ Samas, Dok. Nr. 25, lk. 92—93.

⁸¹ Samas, Dok. Nr. 29, lk. 108—109.

tab meid küsimus, kui palju sealt tegelikult sissetulekut saadi. Kuivõrd võib usaldada ülikooli kaebusi mõisate vähese tulukuse kohta?

Täielikke andmeid on võimalik saada esimest korda alles 1637. a. ning pidevalt alates 1639. a. Vastavate andmete alusel on koostatud tabel 2, kus on esitatud ülikooli mõisatest saadud puhastulu, s. o. laekunud raha ja naturaalandamid pärast mõisate majandamisega seotud väljaminekute (viljaseeme, talupoegade võlad jms.) mahaarvamist. Tabelist selgub, et põhiosa sissetulekust laekus natuuras, eriti vilja näol, kusjuures Eesti- ja Liivimaa võrreldes on silmatorkav kaera suur erikaal. Heina esineb üksikül aastail tühistes kogustes. See on loomulik, kui arvestada, et vedu nii kaugelt ei pidanud end tasuma. Küllalt suured olid 1640-ndail aastail toodud humalakogused.

Ülikooli mõisatest saadud sissetulekud on ligikaudu vastanud ülikooli vajadustele staatide järgi. Tunduvalt vähem on saadud 1637. a., mil valitseja aruande kohaselt planeeritud tuludest tuli teha suur mahaarvamine pagenud ja vaeste talupoegade ning tühjade maade arvel.⁸²

Tabel 2

Puhastulu ülikooli mõisatest

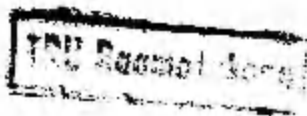
	Raha (hõbetaalrit.)	Rukis (tündri- tes)	Oder (tündri- tes)	Kaer (tünd- rites)	Hein (par- mast)	Nisu (tünd- rites)	Herned (tünd- rites)	Humalad (leisi- kates)	Liha (leisi- kates)	Kokku (hõbe- taalrites)
1637	?	?	?	?	?	?	?	?	?	3309 ⁸³
1639	?	?	?	?	?	?	?	?	?	7651
1640	1724	572	1031	1238	—	56	20	30	45	7060 ⁸⁴
1642	?	?	?	?	?	?	?	?	?	5890
1644	1586	1007	494	930	2 ⁵ / ₆	?	—	41	—	6076
1645	1409	591	411	1204	2 ⁵ / ₆	—	—	45	—	5087
1646	1978	783	805	1274	—	—	—	—	—	6981
1647	2420	1131	778	1496	3 ¹ / ₂	—	—	46	—	8452
1648	2296	1111	819	1383	1	—	—	44	—	8261
1649	2674	1136	918	1706	—	—	—	—	—	9215
1650	1754	757	593	1098	—	—	—	—	—	6027 ⁸⁵
1651	2525 ⁸⁶	706	701	1331	—	—	—	—	—	7211
1652	3072 ⁸⁷	1460	632	1668	—	—	—	—	—	9656
1653	1752	1171	740	1187	—	—	—	—	—	7364

⁸² Tartu ülikooli ajaloo allikaid, lk. 165.

⁸³ Arvutatud valitseja Franz Phaleni aruande järgi summana, mis on läinud otseselt ülikooli vajadusteks (Tartu ülikooli ajaloo allikaid, lk. 164—167).

⁸⁴ Ingerimaa mõisatest saadud summa suuruseks on allikates märgitud 7120 hõbetaalrit, kuid selle hulgas on 60 hõbetaalrit, mis ülikooli trükkal sai Tartust Petter Smedi veskest (ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-11, l. 93).

⁸⁵ 1647. ja 1648. a. rendi ülejäägist sai ülikool veel 1928 hõbetaalrit 23 ööri (ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-19, l. 174).

Tunduvalt vähem on laekunud ka 1642. ja eriti 1645. aastal. Halvaks võib pidada ka 1644. ja 1650. aastat. Seevastu 1647., 1649. ja 1652. a. saadi mõnevõrra rohkem, kui ülikool oma koosseisude nimekirja järgi vajas.

Tegelikult olid ülikooli mõisate üldsissetulekud tunduvalt suuremad kui nõutav 8000 hõbetaalrit, kuid mitmesuguste väljaminekute ja saamata sissetulekute tõttu jäi puhastulu sageli väiksemaks. Mõisate väljaminekute hulgas oli esikohal viljaseeme, sest üldsissetulekute hulka arvati kogu saadud vili. Näiteks 1640. a. oli üldsissetulek 8550 hõbetaalrit 18 ööri,⁸⁸ kuid maha on arvatud sügiskülviks kulunud 180 tündrit 14 kapp rukist ning kevadkülviks läinud 147 tündrit 30 kapp otri ja 56 tündrit 16 kapp kaeru, kokku 802 hõbetaalrit 13 ööri eest.⁸⁹ Vaeste, surnud, tulekahju läbi kannatanud ja pagenud talupoegade arvel on maha arvatud 476 hõbetaalrit 17 ööri, pastorile ja kellamehele on makstud 63 hõbetaalrit 26 ööri, puusepa palgaks ja ehitusmaterjalide muretsemiseks on kulunud 66 hõbetaalrit 24 ööri. Kui professorid on käinud valitseja arveid kontrollimas, on valitsejal kulunud erakorraliselt 11 hõbetaalrit 10 ööri. Peale selle esineb veel mitmesuguseid väiksemaid kulutusi.

Vaeste, pagenud ja tulekahju läbi kannatanud talupoegade arvel saamata jäänud sissetulekute summa suurus on aastate jooksul vähenenud. 1637. a. arvati nende arvel maha 795 riigitaalrit 47 ööri raha, 289 tündrit 4 kapp rukist, 167 tündrit $23\frac{2}{3}$ kapp otri, 22 tündrit ja 1 kapp nisu, 15 tündrit $3\frac{1}{3}$ kapp herneid, 404 tündrit $31\frac{13}{24}$ kapp kaeru, 62 leisikat $18\frac{5}{12}$ naela linu ja maha kantud ka $88\frac{23}{24}$ dessatiini maad, kõik kokku 2610 riigitaalrit 43 ööri,⁹⁰ s. o. 3916 hõbetaalrit. 1644. a. arvati nende arvel maha vaid 8 hõbetaalrit raha, 5 tündrit 20 kapp rukist, 4 tündrit 20 kapp otri ja 2 tündrit kaeru.⁹¹ 1648. a. kaotas ülikool samal põhjusel 31 taalrit rahas, 17 tündrit 21 kapp rukist, 9 tündrit 20 kapp otri ja 24 tündrit 24 kapp kaeru.⁹²

Nagu eespool nägime, ei olnud Ingerimaa mõisad ülikoolile ainsaks sissetulekuallikaks. See leiab kinnitust ka tegelikult välja makstud summade päritolu jälgides. Nii näiteks 1638. a. pidi

⁸⁶ Rendisummas oli raha 1911 hõbetaalrit 5 ööri ning koos viljaga oli 1651. a. saadud rendisumma 6597 hõbetaalrit. Sellele lisandus aga erakorraliselt veel nn. Mantalspenningi näol 616 hõbetaalrit 16 ööri, millest tuleb aga maha arvata 6 vaesele talupojale tagasi makstud 2 hõbetaalrit 8 ööri (ENSV RAKA, f. 278 nim. 1, s.-ü. XXII-20, l. 191 p.)

⁸⁷ Mõisate rendist laekus 1652. a. raha 2406 hõbetaalrit. Rendi üldsumma oli 8990 hõbetaalrit, kuid nn. Mantalspenningi näol on juurde tulnud 665 hõbetaalrit 20 ööri (ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-21, l. 171 p.).

⁸⁸ ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-20, l. 60; s.-ü. XXII-11, l. 92—92 p.

⁸⁹ ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-11, l. 93.

⁹⁰ Tartu ülikooli ajaloo allikaid. Dok. Nr. 52, lk. 165.

⁹¹ ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-13, l. 136 p.

⁹² Tartu ülikooli ajaloo allikaid. Dok. Nr. 53, lk. 168.

Ingerimaa renteist lisaks ülikooli mõisate sissetulekutele saadama veel 3200 riigitaalrit 35 ööri.⁹³ 1639. a. anti Soomest saadetud summadest ülikoolile 1750 hõbetaalrit ning Tartu renteist maksti 466 hõbetaalrit 21 ööri.⁹⁴ Väiksemaid summasid maksti sageli Tartu renteist⁹⁵ ja vahel ka Riia-st. Alates 1644. a. maksti ülikoolile sageli juurde Käkisalmlu renteist. 1644. a. saadi sealt 1924 hõbetaalrit,⁹⁶ 1645. a. — 2912 hõbetaalrit 28 ööri⁹⁷, 1646. a. — 1019 hõbetaalrit.⁹⁸

Alates 1647. a. polnud juurdemaks enam vajalik, vaid nagu nägime eespool, andsid ülikooli mõisad isegi ülejäägi. Pärast 1647. a. jäi ülikooli kassasse tagavaraks 452 hõbetaalrit 12 ööri,⁹⁹ pärast 1648. a. 873 hõbetaalrit 27 ööri¹⁰⁰ ja pärast 1649. a. — 1928 hõbetaalrit 23 ööri.¹⁰¹

Majanduslik olukord ähvardas halveneda 1650. a. Kulutati ära kogu ülejääk ja kui ikka tekkis väike puudujääk, kaeti see sama aasta rendi arvel;¹⁰² (renti nõuti muidu eelmise aasta eest). Samuti toimiti ka järgmisel aastal, kuid siiski suudeti veel vältida võlgade teket.

Täiesti paikapidavaks osutub juba paljude autorite poolt esitatud seisukoht, et ülikooli majanduslik olukord halvenes järsult siis, kui kuninganna Kristiina pärast arvukaid riigimaade pantimisi ja donatsioone pantis eraisikuile ka Tartu ülikooli Ingerimaal asuvad mõisad. Teatades 8. okt. 1652. a. sellest ülikooli juhtkonnale ja professoritele, väitis ta, et pantimine on mõeldud maksimaalselt 3 aastaks, nii kaua makstakse ülikoolile aga sularahas ning palus seda vajadust igati mõista.¹⁰³ Pandilepingute kohaselt pidi ülikoolile assigneeritama koguni 10 000 riigitaalrit 1654. ja 1655. a. eest, kuid nagu selgub ülikooli kaebustest, on riigivarahoidja Magnus Gabriel de la Gardie assigneerinud selle summa hoopis muuks otstarbeks.¹⁰⁴

Teatud huvi peaks pakkuma ka senistes publikatsioonides ja uurimustes välja selgitamata jäänud küsimus, kui palju Rootsi riik ülikooli mõisate pantimisest raha sai. Tegelik pantimine toimus vastavalt Kammerkoleegiumi resolutsioonile 23. nov. 1652. a.¹⁰⁵ Pandisumma suuruseks pidi olema 300 riigitaalrit (450

⁹³ ENSV RAKA, f. 278, nim. I, s.-ü. XXII-7, l. 41 p.

⁹⁴ Samas, s.-ü. XXII-8, l. 39.

⁹⁵ Samas, s.-ü. XXII-10, l. 59 p.; s.-ü. XXII-12, l. 72 p.

⁹⁶ Samas, s.-ü. XXII-13, l. 136 p.

⁹⁷ Samas, s.-ü. XXII-14, l. 142.

⁹⁸ Samas, s.-ü. XXII-15^a, l. 118 p.

⁹⁹ Samas, s.-ü. XXII-16, l. 126.

¹⁰⁰ Samas, s.-ü. XXII-17, l. 141 p.

¹⁰¹ Samas, s.-ü. XXII-18, l. 143.

¹⁰² Samas, s.-ü. XXII-19, l. 174.

¹⁰³ Tartu ülikooli ajaloo allikaid. Dok. Nr. 43, lk. 143.

¹⁰⁴ Samas, Dok. Nr. 44, lk. 148.

¹⁰⁵ ENSV RAKA, f. 278, nim. I, s.-ü. XXII-22, l. 186.

hõbetaalrit) adramaalt ning kogu saadud summa pidi minema Liivimaa kubermangu bilanssi. Üks pandisaja oli Harald Igelström, talle panditi 4500 hõbetaalri eest Wolkotta küla.¹⁰⁶ Teiseks pandivõtjaks oli Hans Chroneman, kes pidi tasuma 70 000 riigitaalrit, kuid maksis 1652. ja 1653. a. ära vaid 35 542 riigitaalrit ehk 50 313 hõbetaalrit.¹⁰⁷ Kokku laekus nii Liivimaa tuludesse 54 813 hõbetaalrit.¹⁰⁸ mis läks Liivimaa üldistsesse tuludesse.

Nagu nägime tabelist 2, sai Academia Gustaviana suurema osa oma mõisate sissetulekust natuuras. Seetõttu tuli vilja ja muude produktide näol maksta ka palka. Säilinud allikatest (žurnaalistest) võimaldab ainult 1640. a. materjal saada täielikku ülevaadet ülikooli väljaminekute koostisest. Vastavad andmed on esitatud tabelis 3.

Selgub, et professorid said oma palga enamasti viljana, erandina on arvestaval hulgal raha saanud teine teoloog Petrus Schomerus ja meditsiiniprofessor Johannes Below. Neist esimesele maksti 350 hõbetaalrit välja rahas selle tõttu, et ta reisis Rootsi,¹⁰⁹ teisele erandi tegemise põhjus on teadmata. Vajadus maksta viljaga on olnud ilmselt nii suur, et isegi raamatukogule anti raamatute ostmiseks mitte sularaha, vaid 133 tündrit kaeru, millele 150 hõbetaalri summa täis saamiseks lisati vaid 12 ööri rahas.¹¹⁰ Seevastu üliõpilaste stipendiumist on suurem osa makstud välja sularahas.¹¹¹ Neile läks küll ka kogu Ingerimaalt saabunud nisu. Veidi imelikuna tundub üliõpilastele kaerte väljajagamine. Akadeemia kvestor Claes Notbeck, kes tegelikult oligi ülikooli kassameister, on eelistanud Ingerimaalt tulnud hernerid, humalad ja linad oma palga katteks täielikult endale võtta. Ülikooli maja ehitusel kulutati ainult sularaha.

Ülikooli professorite palkadega seoses kerkib veel küsimus, kas need olid ülalpidamiseks küllaldased. Professorid ise on korduvalt esitanud Rootsi võimudele palvekirju, milles nad oma majandusliku olukorra parandamiseks paluvad mitmesuguseid soodustusi. Palutakse, et iga professor saaks peale oma tavalise palga ühe talupoja või midagi selle kompensatsiooniks; soovitakse, et neil lubataks pidada Emajõel oma kalureid, matustel tasuta kellasid helistataks;¹¹² et professorite leskedele antaks eri privileeg õlle pruulimiseks,¹¹³ et professorid vabastataks õlle pruulimisel nõutavast aktsiisist¹¹⁴ või vähemalt nõutaks seda

¹⁰⁶ ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-22, l. 85, 186.

¹⁰⁷ Samas, l. 85, 186 p.

¹⁰⁸ Samas, l. 84 p. — 85, 186.

¹⁰⁹ Samas, s.-ü. XXII-11, l. 93 p.

¹¹⁰ Samas, l. 94 p.

¹¹¹ Samas, l. 95.

¹¹² Tartu ülikooli ajaloo allikaid. Dok. Nr. 26, lk. 100, Nr. 24, l. 90.

¹¹³ Samas, Dok. Nr. 34, lk. 122.

¹¹⁴ Samas, Dok. Nr. 35, lk. 124—125.

Ülikooli väljaminekute koostis 1640. a.

	Kellele	Raha (hõbe- taalrites)	Rukis (tündrites)	Oder (tündrites)	Kaer (tündrites)	Nisu (tündrites)	Herned (tündrites)	Humalad (leisikates)	Lina (leisikates)	Kokku (hõbe- taalrites)
1	Prof. Andreas Virginus	1/2	60	100	124	—	—	—	—	500
2	Prof. Petrus Schomerus	350 1/2	12	20	24 1/2	—	—	—	—	450
3	Prof. Henricus Hein	— *	48	80	99 1/2	—	—	—	—	400
4	Prof. Lauren- tius Ludenius	— *	84	140	174	—	—	—	—	700
5	Prof. Johannes Belouw	233	42	—	20	—	—	—	—	350
6	Prof. Michael loh. Savonius	— *	48	90	99 1/2	—	—	—	—	400
7	Prof. Salomon Matthies	— *	36	60	74 1/2	—	—	—	—	300
8	Kvestor	3/4	1 3/4	—	27	—	20	29 3/4	44 3/4	200
9	Valitseja	225	—	—	—	—	—	—	—	225
10	Sekretär	1/2	6	10	12	—	—	—	—	50
11	2 pedelli	1/2	6	10	12	—	—	—	—	50
12	Raamatuko- gule raamatute ostmiseks	— *	—	—	133	—	—	—	—	150
13	Raamatu- trükkal	60	—	—	—	—	—	—	—	60
14	Stipendiaadid	1622	230	—	438	56	—	—	—	2800
15	Erakorralised kulud	134	—	—	—	—	—	—	—	134
16	Ülikooli maja ehitamiseks	1221	—	—	—	—	—	—	—	1221
17	Narva renteile ehitusraha tagasimaks- miseks	—	—	515	—	—	—	—	—	1158
		3851 3/4	573 3/4	1025	1138		20	29 3/4	44 3/4	9149

* Tühiselt väikesed summad (alla 1/2 hõbetaalri, mis maksti täpse palga-
summa täis saamiseks).

poole vähem.¹¹⁵ Ilmselt selliste palvete ja hädaldamiste mõjul väideti kirjanduses, et palk oli väga kasin.¹¹⁶

Otsustamaks professorite palga suuruse üle, tuleks meil seda võrrelda teiste riigiametnike palkadega samal perioodil. Kõigepealt paistab kohe silma, et professorite palgad pole võrreldavad kõrgemate riigiametnike omadega. Professoritest tunduvalt rohkem sai muidugi Liivimaa kindralkuberner (3000 hõbetaalrit), samuti ka kindralkubermanguvalitsusse kuuluv ning kubermangu majandusasju juhtiv kammeriir (1300 hõbetaalrit), rohkem said ka kindralkubermanguvalitsuse sekretärid (saksa sekretär 1000 hõbetaalrit, rootsi sekretär 600 hõbetaalrit). Tartus oli väga kõrgepalgaline ametnik ka õuekohtu president (1500 hõbetaalrit). Tuleb aga arvestada, et XVII saj. Rootsi riigi ametnike palkadele oli üldse iseloomulik suur diferents, mis sajandi jooksul veelgi suurenes.

Enamik riigiametnikke sai siiski vähem palka, kui ülikooli professorid. Feodaalse riigi tingimustes hinnati rohkem seisulikku päritolu kui haridust. Tartu õuekohtu aadlikest assessorid said 375 hõbetaalrit aastas, samadel kohtadel töötanud õpetatud juristid aga 300 hõbetaalrit. Võrdlusmaterjali saamiseks olgu veel märgitud, et näiteks kindralkubermanguvalitsuse kirjutajad said 225 hõbetaalrit, maamõõtja 240 hõbetaalrit, soome pastor 150, õuekohtu kirjutaja 180 hõbetaalrit. Küllalt oli inimesi, kelle palk oli üsna mitmekordselt väiksem. Tartu rootsi kiriku kellamees sai ainult 18 hõbetaalrit aastas. Kuigi suured polnud ka koolmeistrite palgad. Riigi palgal olevatest koolmeistritest (õpetasid sõdurite lapsi) sai Pärnu koolmeister 54 hõbetaalrit, Tartu oma 50 hõbetaalrit ja Koknese oma 36 hõbetaalrit aastas. Nende puhul pole küll välistatud lisasissetulekute saamise võimalus maa kasutamisest.

Eeltoodud palkadega võrreldes olid *Academia Gustaviana* professorite palgad küllaltki soliidised. Iseasi on muidugi see, et seisusekohane äraelamine linna jõukamate kodanike tasemel nõudis ilmselt veelgi rohkem. Sellepärast peeti siis ka vahel kõrvalameteid ja muretseti majanduslikke soodustusi.

Professorite kõrvalameteid peeti tol ajal muide täiesti loomulikuks nähtuseks. Kui 1664. a. koostati plaan ülikooli uuestiavamiseks Tartus, siis esitati ka kohtade nimekiri ametitest, mida professorid võiksid pidada.¹¹⁷ Ainuüksi teoloogidele nähti

¹¹⁵ ENSV RAKA, Dok. Nr. 41, lk. 138—140.

¹¹⁶ Р. Кенкмаа, Л. Эрингсон. Из истории Academia Gustaviana. стр. 170.

¹¹⁷ A. Buchholtz. Verzeichnis sämtlicher Professoren der ehemaligen Universität zu Dorpat und Pernau und der academischen Beamten, mit archivischen Beilagen. Beilage V, Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurland's, herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der russischen Ostsee-Provinzen. VII B. Riga, 1854, S. 62—63.

tulevikus ette neli kohta linnas (1 rootsi, 2 saksa ja 1 eesti pastor) ning lisaks sellele veel nelja kihelkonna pastori kohad Tartu ümbruses. Parajasti olid vakantsed Nõo ja Aksi, tulevikus pidi teoloogia professoritele jääma ka Kambja ja Võnnu pastorite kohad. Juristidele pidi vaba olema kahe Tartu õuekohtu kaks assessori kohta, meedikute kohta öeldi, et ta võib praktiseerida linnas ja maal jne.

Iseasi on muidugi küsimus, kas ülikooli eelarves ette nähtud 16 000 vasktaalrit (8000 hõbetaalrit) olid üldse küllaldased õppeasutuse tegevuseks. Võrreldes muude kuludega, eriti väljaminekutega sõjaväele, oli see kahtlemata väga väike summa. See ei võimaldanud välja arendada ülikooli koosseisu asutamisel lubatud suuruses. Nimelt pidi professorite nimekirja järgi, mida loeti ette *Academia Gustaviana* avamisel, Tartu ülikooli koosseisu olema 17 korralist ja 2 erakorralist professorit.¹¹⁸ Nii suurt koosseisu polnud 8000 hõbetaalri eest üldse mõeldavgi palgata. Raskused tekkisid samuti ülikoolile vajaliku hoone ehitamisel, rohkem raha oleks vajanud trükikoda ja raamatukogu, kuid summade laekumine ka eelarves ette nähtud ulatuses tegi siiski võimalikuks õppe- ja teadusliku töö oma aja olusid ja maastaape arvestades.

Academia Gustaviana lõpetas teatavasti oma tegevuse 1665. a. Tallinnas, kuid sellega ei olnud ülikool veel maha maetud. Kohe tõusis päevakorda ülikooli uuesti avamine ning juba 1667. a. koostati jälle uus eelarve. Vastavas esitises rõhutati juba peal- kirjas, et kuningal, s. o. riigil oleks sellega võimalikult vähe kulusid ning seetõttu planeeriti väljaminekute kogusummaks ainult 5400 hõbetaalrit.¹¹⁹ Sellest pidi 8 professorit saama 3400 hõbetaalrit (esimene teoloog 500, teine teoloog ja esimene jurist 450, ülejäänust igaüks 400 hõbetaalrit), 3 adjunkti igaüks 150 hõbetaalrit, raamatutrükikalile, valgustuseks jm. — 100 hõbetaalrit ning 40—50 üliõpilase stipendiumideks 1400 hõbetaalrit.

18. nov. 1667. a. on Stockholmis otsustatud, et ülikooli eelarve peaks siiski olema suurem. Professorite palkadeks määrati 6900 hõbetaalrit, ülikooli ametnike palkadeks 1000 hõbetaalrit ning stipendiumideks 1500 hõbetaalrit.¹²⁰ 1668. a. koostati juba ka ülikooli koosseisude nimekiri, mille kinnitas Karl XI eestkostevalitsuse eesotsas olev leskkuninganna Hedwig Eleonora.

Professorite palkade ja stipendiumide üldsumma oli vastavuses eespool märgitud otsusega. 6900 hõbetaalriga pidi olema võimalik maksta palka üldse 12 inimesele, kes kõik peale oma korralise professorikoha pidid täitma ka teisi ülesandeid. Esimene teoloogia professor Lagus pidi olema ka stipendiumide inspektoriks, teine teoloog M. Kõrling kreeka keele professoriks, meditsiini

¹¹⁸ Tartu ülikooli ajaloo allikaid, lk. 30—31.

¹¹⁹ H. L. C. Backmeister. Op. cit., 182—193.

¹²⁰ Samas, l. 194.

professor M. Schelenius pidi ühtlasi olema ka teoreetilise matemaatika professoriks, tema kolleeg ka füüsika professoriks. Juristidest pidi üks õpetama ka poliitikat ja eetikat, teisel tuli olla ka ülikooli kassa inspektoriks (Inspector aerarii) nagu ka loogika ja metafüüsika professoril. Idakeelte professor oli ka raamatukoguhoidja, kõnekunsti (eloquent) ja poesia professor Rabenus akadeemia sekretär, matemaatik Nortman — kvestor jne. Professorite palgaks määrati à 600 hõbetaalrit aastas. Ainult dr. Preuss, kes oli prokantsleriks ja «professor honorarius» pidi saama vähem — 300 hõbetaalrit aastas.

Üliõpilastest pidid saama stipendiumi 30 inimest à 50 hõbetaalrit (kokku 1500 hõbetaalrit aastas).

Esialgul planeerituga võrreldes mõnevõrra suurem oli mõeldud ülikooli ametkond. Peale ülalnimetatuid üksikute professorite pidi ametisse võetama veel raamatupidaja (300 hõbetaalrit), aktuaarius (200 hõbetaalrit), kaks pedelli (à 60 hõbetaalrit), vahtmeister (60 hõbetaalrit) ja neli vahisulast (à 30 hõbetaalrit).¹²¹ Trükkalile ja raamatuköitjale mõlemale arvestati 150 hõbetaalrit aastas ning raamatukogu vajadusteks pidi minema 300 hõbetaalrit. Seega pidi üldse kulutatama 9800 hõbetaalrit aastas.

Tegelikult jäi see eelarve plaaniks, mida ei võetud üldse arvele Liivimaa selle aasta väljaminekutes.

Varsti loobuti ka Tartu ülikooli taasavamise plaanidest ning uue ülikoolilinnana kerkis päevakorda Pärnu. Juba pärast Kärde rahu oli Pärnut arvestatud ülikooli võimaliku asukohana, sadamalinnana oli tal parem ühendus Rootsiga.¹²² Suur tulekahi Tartus 1667. a. oli vähendanud linna šansse ülikoolilinnana ning 1668. a. teatas riigi varahoidja Seved Bäätt, et akadeemia kolib Pärnu.¹²³ Varsti järgnes sellele ka kuninga kinnitus. Akadeemia hooneks kavatseti ümber ehitada Pärnu linnuse (lossi) hoone. 1669. aastaks koostati koosseisude nimekiri juba ülikooli jaoks Pärnus, kusjuures nii ametite jaotus kui ka palgad olid endisega võrreldes üsna erinevad. Professorite palgad koos kõrvalametitega pidid olema à 500 hõbetaalrit aastas ja kogu eelarve 8125 hõbetaalrit.¹²⁴ Viimane arv osutub aga ekslikuks ning ülikooli tegelik vajadus, kõiki arvestades, oli 8170 hõbetaalrit aastas.¹²⁵

Sellest eelarvest võeti Pärnu akadeemia nime all Liivimaa väljaminekute summade seas arvele nii 1669. kui ka 1670. a. — 1950 hõbetaalrit.¹²⁶ Ülikoolihoone ehitus- ja remondikuludeks pidid

¹²¹ H. L. C. Backmeister. Op. cit., S. 196—197.

¹²² S. Karling. Tartu universitets byggnadshistoria under den svenska tiden. «Svio-Estonica», 1934, s. 43. J. Bergman. Universitet i Dorpat under svenska tiden, s. 107—108.

¹²³ S. Karling. Op. cit., s. 54.

¹²⁴ H. L. C. Backmeister. Op. cit., S. 197—199.

¹²⁵ Samas, lk. 199.

¹²⁶ ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-36, l. 50, s.-ü. XXII-37, l. 41.

abi andma kohalikud rüütelkonnad. Tegelikult nõuti seda «abi» erakorralise maksuna ainult Eestimaa rüütelkonnalt. Liivimaa rüütelkond on sellest maksust pääsenud, kuigi avatav ülikool pidi asuma just Liivimaal. Eestimaa rüütelkonnalt nõutud «abi» määraks pidi olema neli riigitaalrit igalt ratsateenistusühikult,¹²⁷ kusjuures summa pidi tasutama võrdsetes osades kolme aasta jooksul. Tegelikult nõuti 1671. a. korraga 1670. ja 1671. a. ette nähtud osa (4538 hõbetaalrit 20 ööri), ülejäänud kolmandik (2269 hõbetaalrit) tuli tasuda 1672. a.¹²⁸

Järsult suurendati ülikooli vajadusteks ette nähtud summasid 1671. a., mil Pärnu akadeemia ülalpidamiseks nähti ette 8065 hõbetaalrit.¹²⁹ Täpselt sama suureks jäi Pärnu akadeemia eelarve ka aastateks 1672—1675.

Et aga ülikool tegelikult siiski käiku ei läinud, siis on selle väljaminekud 1676. a. Liivimaa staatidest kustutatud.

Tühiseid summasid planeeriti Pärnu akadeemiale veel aastatel 1678—1680. Need pidid olema määratud akadeemia maja jaoks, kusjuures ilmselt võeti arvesse eeskätt nende summade tegelikku kulutamist. Nii on 1678. a. planeeritud selleks otstarbeks 148 hõbetaalrit 16 ööri,¹³⁰ kahel järgmisel aastal 75 hõbetaalrit.¹³¹

Alates 1688. a. esineb Liivimaa staatides jälle ülikool. Esialgu planeeriti ta vajadusteks 7610 hõbetaalrit aastas,¹³² 1690-ndate aastate esimesel poolel juba üle 8000 hõbetaalri ning 1696. a. juba ka veidi üle 9000 hõbetaalri.¹³³

Seoses ülikooli uuestiavamise plaanidega Pärnus ja vastavalt sellele ka ülikoolile planeeritud väljaminekute sissevõtmisega Liivimaa kuludesse, tehti 1660-ndate aastate lõpul ja 1670-ndatel aastatel talle ka tõepoolest mõningaid kulutusi:

Aastad	Kulutatud hõbetaalrites
1669	300
1670	1 271
1671	1 222
1672	420
1673	450
1674	600
1675	300

¹²⁷ ENSV RAKA, f. I, nim. 2, s.-ü. 803, l. 65 p.

¹²⁸ Samas, s.-ü. 804, l. 10.

¹²⁹ ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-38, l. 46.

¹³⁰ Samas, s.-ü. XXII-45, l. 47—48.

¹³¹ Samas, s.-ü. XXII-46, l. 58 p. — 59.

¹³² Samas, s.-ü. XXII-55, l. 54.

¹³³ Seega on H. L. C. Backmeisteri poolt ülikooli selleaegsete väljaminekute summana esitatud arv — 9000 hõbetaalrit — (H. L. C. Backmeister. Op. cit., S. 200) keskmine standardealarve, mida tegelikult ei rakendatud.

Neid summasid kasutati tulevase akadeemia maja ehitus- ja remonditöödeks ning 1675. a. 225 hõbetaalrit ka selle värvimiseks.¹³⁴

Uuesti esinevad kulutused ülikoolile, nüüd juba *Academia Gustavo-Carolina*'le, Liivimaa pearaamatuis alates 1688. a., kuigi see õppeasutuse avati Tartus uuesti alles 1690. a. Ülevaate staatide järgi ette nähtud ja tegelikult kulutustest ülikoolile sellel tegevusperioodil annab tabel 4.

Tabel 4

Kulutused *Academia Gustavo-Carolina* ülalpidamiseks (hõbetaalrites)

Aastad	Ette nähtud staatide järgi	Tegelikult kulutatud	Võlg
1688	7 610	1 000	5 773
1691	8 110	8 140	4 375
1692	8 610	8 093	—
1693	8 610	8 524	—
1694	8 610	8 526	—
1696	9010	8 577	250

Esitatud tabelist selgub, et oma tegevuse ajal Tartus sai *Academia Gustavo-Carolina* ligilähedaselt sama palju, kui oli staatide järgi ette nähtud. Võlg riigi poolt tekkis 1688. a., kui ülikool polnud veel tööd alustanud. Ta polnud siis ka veel komplekteeritud. Edaspidi on ülikool saanud osa ettenähtud summadest koguni tagantjärele, nii et riigi võlg vähenes. Et aga tegelikult kellelgi polnud palka saada, kustutati 1692. a. seni võlana arvestatud summa.¹³⁵

Vahe, mis esineb tabelis 4, staatide järgi ette nähtud ja tegelikult *Academia Gustavo-Carolina*'le antud summa vahel, tähendab tegelikult riigilõivu, mida võeti 1% näol palkadest (staatide järgi arvestades enamasti (à 86 hõbetaalrit)).¹³⁶

Vaatamata suurele näljahädale sai ülikool 1696. a. isegi veidi rohkem kui eelmisel aastal. Et aga staate oli suurendatud, siis tekkis väike võlg: ülikooli sekretäril jäi saada 150 hõbetaalrit ja «keelemeistril» (språkmestare) — 100 hõbetaalrit.¹³⁷ Üldiselt ei pidanud aga ülikooli olukord Tartus olema halb.

* * *

¹³⁴ ENSV RAKA, f. 278, nim. 1, s.-ü. XXII-8, l. 41 p.

¹³⁵ Samas, s.-ü. XXII-57, l. 74 p.

¹³⁶ Samas.

¹³⁷ Samas, s.-ü. XXII-60, l. 70 p.

Tehes kokkuvõtte Tartu ülikooli finantsidest XVII saj., näeme, et senistes käsitlustes on Tartu ülikooli suurte finantsraskuste kohta XVII saj. paljugi liialdatud. Nende liialduste põhjuseks on asjaolu, et ülikooli majandusliku olukorra uurimisel on kasutatud eeskätt ülikooli kaebusi nendest aastatest, kui ta finantsides tõepoolest tekkisid suured raskused. Nende üksikute aastate olukord on aga laiendatud ülikooli kogu tegevusele XVII saj. Teiselt poolt tuleb hoiduda ülikooli olukorra idealiseerimisest. Ülikooli eelarves ettenähtud summa oli tegelikult väga tagasihoidlik. Ka oli *Academia Gustaviana* tegevuses tõepoolest kaks rasket perioodi: 1) aastad 1635—1637 ja 2) lõpuperiood aastatel 1654—1656. Nende vahele mahub aga ajavahemik 1638—1653, mil ülikooli finantsolukord, tolle aja tingimusi arvestades, oli rahuldav. Ülikool sai kätte talle eelarves ettenähtud summad ja üksikuil aastail isegi veidi rohkem. Esitatud materjal näitab ka, et ülikooli mõisad Ingerimaal ei andnudki nii vähe tulu nagu kurdetud ja et ülikoolile maksti lisa ka muudest allikatest. Korralikult said ülikooli õppejõud ja ametnikud oma palgad kätte ka *Academia Gustavo-Carolina* Tartu-perioodil.

Autor taotles pakkuda käesolevas artiklis mõningaid uusi materjale XVII saj. Tartu ülikooli ajaloo ühes lõigus, mis ei kuulu küll põhiprobleemide hulka. Mitmete uute asjaolude ilmsikstulek seni näiliselt küllalt põhjalikult uuritud küsimustes lubab väita, et ka paljud muud probleemid ülikooli varasemast ajaloost vajaksid uuesti läbitöötamist, arvestades kaasaja teaduse nõudeid. Olgu see töölekuteks ja julgustuseks Tartu Riikliku Ülikooli ajaloo uurijaile.

ФИНАНСЫ ТАРТУСКОГО УНИВЕРСИТЕТА В XVII ВЕКЕ

Х. Пийримяе

Резюме

Авторы многих научных и научно-популярных трудов по истории Тартуского университета в XVII веке, несмотря на существенные различия в оценке его деятельности в период шведского господства, довольно единодушно утверждают, что материальное положение университета было непрочное, средства для его содержания недостаточные и жалование профессоров весьма скудное. Это объясняется тем, что содержание университета зависело от неаккуратных поступлений арендной платы от университетских имений в Ингерманландии. Концепция о бедственном состоянии т. н. *Academia Gustaviana* (1632—1656) возникла на основе многократных жалоб профессоров университета шведским властям, а для подтверждения этой концепции при-

ведены примеры о недоплате жалованья профессорам университета в отдельные годы.

Чтобы более обоснованно и обстоятельно судить о материальном положении университета, автор данной статьи принял попытку установить, какие суммы ежегодно расходовались для содержания университета (отдельно жалованье профессоров и чиновников, питание и стипендии студентов и т. д.). В качестве основного источника были использованы бухгалтерские книги Лифляндского генерал-губернаторства (в Центральном государственном историческом архиве ЭССР) и счета самого университета (в рукописном отделе Научной библиотеки ТГУ).

Подсчеты на основе архивных материалов (табл. 1) показывают, что в истории *Academia Gustaviana* было 2 трудных периода: 1) в 1635—1637 гг., когда возникла значительная задолженность в выплате жалованья профессорам и чиновникам, и 2) в 1654—1656 гг. в связи с заложением университетских имений в Ингерманландии частным лицам. Однако между этими годами остаются годы, когда материальное положение университета было нормальное.

Данные о величине чистого дохода от университетских имений в Ингерманландии (табл. 2) показывают, что начиная с конца 1630-ых годов поступления от этих имений лишь в незначительной мере были меньше суммы, необходимой для содержания университета по его штатам, а в некоторые годы даже превышали ее. Кроме того, поступления от этих имений не были единственными источниками доходов для содержания университета.

По своей величине жалованье профессоров сильно отличалось от окладов высших государственных чиновников, но превышало жалованье мелких чиновников. По сравнению с учителями жалованье профессоров было довольно солидное.

Материальное положение *Academia Gustavo-Carolina* в Тарту (1690—1699) было еще более устойчивым, чем у *Academia Gustaviana*.

Итак, в жалобах профессоров университета многое преувеличивается, а на основе жалоб тех лет, когда материальное положение университета действительно было трудное, исследователи давали недифференцированную по годам картину о весьма непрочном материальном положении Тартуского университета в XVII в. Другое дело, что расходы государства на содержание университета по сравнению с другими, особенно военными расходами, были незначительными. Однако, исключая 2 трудных, но кратковременных периода, материальное положение университета не являлось серьезным препятствием его деятельности в XVII веке.

DIE FINANZEN DER TARTUER UNIVERSITÄT IM 17. JH.

H. Piirimäe

Zusammenfassung

Obgleich zahlreiche wissenschaftliche und populärwissenschaftliche Arbeiten zur Geschichte der Tartuer Universität im 17. Jh. die Tätigkeit dieser höheren Lehranstalt verschieden einschätzen, vertreten sie fast einmütig die Ansicht, daß sich die Universität in der Periode der schwedischen Macht in einer schlechten wirtschaftlichen Lage befand, und die Gehälter der Professoren recht kärglich waren. Als Grund dafür wird der Umstand angeführt, daß der Unterhalt der Universität von den Einnahmen aus den in Ingermanenland befindlichen Universitätsgütern abhängig gewesen sei. Die Konzeption der schlechten wirtschaftlichen Lage der Academia Gustaviana (1632—1656) entstand auf Grund der zahlreichen Klagen, die von den Universitätsprofessoren bei der schwedischen Regierung eingereicht worden waren. Zur Bestätigung dieser Konzeption sind bis jetzt als Beispiele einzelne Jahre angeführt worden, als das Gehalt den Universitätsprofessoren nicht völlig ausgezahlt wurde.

Um über die wirtschaftliche Lage der Universität ein mehr begründetes Urteil zu fällen, versuchte der Verfasser des vorliegenden Aufsatzes zu bestimmen, wie groß jedes Jahr die Summen zum Unterhalt der Universität waren (die Gehälter der Professoren und Beamten, die gemeinsame Speisung und die Stipendien der Studenten usw. einzeln genommen). Als Grundquelle dienen dabei die Rechnungsbücher des Livländischen Gouvernements, die sich im Staatlichen Zentralarchiv der Estnischen SSR befinden, und die Rechnungen der Universität in der Manuskriptenabteilung der Wissenschaftlichen Bibliothek der Tartuer Staatlichen Universität.

Aus den anhand der Archivalien gemachten Berechnungen (Tabelle 1) geht hervor, daß es in der Geschichte der Academia Gustaviana zwei schwere Perioden gab: 1) in den Jahren 1635—1637, als in der Gehaltszahlung der Professoren und Beamten große Schulden entstanden, und 2) in den Jahren 1654—1656 im Zusammenhang mit der Verpfändung der in Ingermanenland befindlichen Universitätsgüter an Privatpersonen. Dazwischen liegen jedoch Jahre, die in bezug auf die wirtschaftliche Lage der Universität normal waren.

Die Angaben über die Reineinkünfte aus den in Ingermanenland befindlichen Universitätsgütern (Tabelle 2) beweisen, daß die Einnahmen aus diesen Gütern seit Ende der 1630er Jahre nur mit einem kleinen Fehlbetrag die Bedürfnisse der Universität decken konnten, in einigen Jahren aber die im Budget festge-

setzte Summe überstiegen. Außerdem muß man noch darauf Rücksicht nehmen, daß die Einkünfte aus den Gütern für die Universität nicht die einzige Einkommensquelle waren.

Die Gehälter der Professoren waren im Vergleich zu denen der höheren Staatsbeamten bedeutend bescheidener als diese, aber überstiegen die der niederen Staatsbeamten. Im Vergleich zu den Gehältern der Schullehrer waren sie immerhin angemessen genug.

Besser als die wirtschaftliche Lage der Academia Gustaviana war die der Academia Gustavo-Carolina.

Folglich ist vieles in der bisherigen Behandlung der großen finanziellen Schwierigkeiten der Tartuer Universität im 17. Jh. übertrieben.

Eine andere Sache ist natürlich, daß die zum Unterhalt der Universität bestimmten Summen gegenüber den anderen Ausgaben des schwedischen Staates, besonders gegenüber den Ausgaben fürs Militär, gering waren. Jedoch stellte die finanzielle Lage der Universität — zwei schwere Perioden ausgeschlossen — kein ernstes Hindernis für die Arbeit dieser Lehranstalt dar, wenn man die Bedingungen und Verhältnisse des 17. Jh. berücksichtigt.